

RECENZE

Že prý bychom měli napsat o recenzích - k čemu jsou, jak by měly vypadat...

Onehdy požádal jistý institut besedu kritiků a profesionálních inscenátorů o kritice a recenzích. Padla i otázka, komu mají sloužit. Pár tvůrců se svěřilo, že některé recenze četli i opakovaně a že jim něco daly, jiní poplákávali, jak bývá kritika bolestivá.

Nemyslím si, že kritika má na prvním místě sloužit vyspravení inscenace, o níž pojednává. Zdá se mi poněkud zdlouhavé, drahé a nesmyslné posílat inscenátorům vzkaz v tisícovém nákladu tiskem či prostřednictvím rozhlasu; k tomu by v případě zájmu mělo sloužit osobní setkání - tak, jak to běžně chodí při diskusích a hodnoceních na amatérských přehlídkách.

Jsou dva jiní adresáti a dva jiné cíle recenzí a kritik: jednak běžný divadelní návštěvník, jehož by recenze měla upozornit na existenci a hlavní rysy inscenace, která by ho mohla zajímat, na její přednosti i rezervy, a trochu ho třeba i divadelně orientovat a kultivovat, jednak širší odborná veřejnost, kterou by měla recenze přivést k hlubšímu poznání divadelních možností a zákonitostí, jež může zužitkovat při další práci.

Četl jsem spoustu recenzí, nemastných neslaných, nic neřikajících. Čtu je pět či deset minut a pořád nevím, ani jak ta inscenace vypadá, natož jaká je. Žili, byli, udělali... Četl jsem spoustu jiných, jejichž autor je hotov raz dva: v deseti řádcích smázne dvouměsíční či dvouroční práci, aniž sám cokoli předvedl či bylo aspoň zřejmé, zda něčemu rozumí.

Abychom si rozuměli: Nemyslím si, že dlouhá recenze musí být nutně lepší než krátká. Jan Neruda napsal o kterémsi inscenaci cosi na způsob: Národní divadlo uvedlo včera hru AB od pana CD v hlavní roli se slečnou EF; když jsme šli domů ještě přelou - ale to byl, s dovolením, Jan Neruda a asi věděl, proč to píše. Také to, že někdo dělá na inscenaci rok či dva, nezaručuje její kvalitu - trocha recenzentovy pokory však přeci jen neškodí. A už vůbec nepřítakávám naivnímu názoru, že hodnotit může jen ten, kdo vytvořil něco lepšího - krom známého faktu, že i člověk, který nikdy nesnesl vejce, může posoudit omeletu líp než slepice, je tu třeba příklad Františka Xavera Šaldy: žádný světaborný román nenapsal - a jaký to byl kritik!

Jak by dobrá recenze měla vypadat? To se nedá předepsat - recenze je taky druh umění. Mohu jen uvést svůj pohled.

Krom poskytnutí základních faktografických údajů (divadlo, autor, titul, hlavní tvůrci, v případě potřeby i adresát či délka...) se především snažím, aby si čtenář mohl vytvořit obraz inscenace: naznačit hrubé rysy obsahu či námět inscenace, informovat, o jaký obor divadla jde (herecké, loutkové...), o jakou formu (činoherní, hudební...), druh (čistě dramatické, epické, lyrické), případně o jaký styl (tradiční, netradiční, iluzivně realistické či stylizované, v komunikaci vůči divákovi otevřené či za „odklopenou čtvrtou stěnou“)...

Recenze by se měla v mezích možností pokusit postihnout nikoli jedno efemérní představení, nýbrž podstatu inscenace. To není snadné, protože „inscenace“ je záměr, cíl, jenž se zhmotňuje pokaždé znovu v každém

DIVADLO
Jaro '19
PRODĚTI

jednotlivém představení. Nejstabilněji o možné podobě ideálu inscenace svědčí její fixní složky a prvky (dramaturgický a režijní vedení jevištního děje, žánrové a stylové směřování, volba a způsob užití jevištních prostředků...), nejméně závislé na momentálním provedení - jakkoli všichni víme, že teprve v čase a místě jedinečné a neopakovatelné provedení (především herecké) vše propojuje a dodává inscenaci smysl a ducha.

Recenzent by se měl vlídně, slušně, ale pravdivě a otevřeně pokusit postihnout cíle, které si inscenace zřejmě předsevzala, o co inscenátorům asi jde, co chtějí sdělit (téma, idea...), načrtnout základní koncepci, zvolený klíč, styl..., posoudit, nakolik inscenace dodržuje logiku, kterou si sama nastavila, jaký k sdělení používá materiál (od předlohy až po jevištní prostředky ve všech složkách) a jaké jsou přednosti a zápory jejich volby. Samozřejmě také jaká je úroveň složky výtvarné, hudební, slovesné, herecké či loutkoherecké, čili jak jsou řemeslně zvládnuté.

Ve výsledku by měl zhodnotit, nakolik je inscenace srozumitelná a účinná a pokusit se analyzovat příčiny jejího pozitivního či problematického působení. Měl by naznačit, co je jejím hlavním kladem, co nového, objevného, inspirativního přináší a naopak, co je její hlavní rezervou či problémem, jaké místo má inscenace v tvorbě daného souboru, případně ji zařadit do proudu historického i současného divadelního směřování.

Tím vším by se měla recenze stávat součástí nikdy neustávajícího vývoje teoretického poznávání zákonitostí divadla na konkrétním materiálu inscenací.

Do analýzy inscenace patří i její světonázorové a estetické zařazení a hodnocení, neboť recenze nemůže opominout místo inscenace v kontextu společenského dění a také to, nakolik se setkává s aktuálním společenským bytím. To je však ožehavý moment, neboť se ocitáme na půdě velmi subjektivní. Nikdo se neubrání, aby nevnímal obsah i formu z hlediska svých názorů na život i umění, svých náklonností, vkusu... Vždy je to náš zážitek, co popisujeme a snažíme se analyzovat v rámci známých divadelních zákonitostí.

Lze to řešit jen dvěma věcmi.

Chce-li být autor recenze aspoň trochu objektivní, měl by jeho pohled být co nejotevřenější, nejtolerantnější, z nejšířšího nadhledu a podložený přesvědčivými argumenty, o nichž lze diskutovat. O pocitech se diskutovat nedá. Máme je, nebo nemáme. Máme je takové, nebo makové. Já cítím, ty necítíš... Ale co z toho plyne? Můžeme je vyslovit a jít si po svých.

Z hlediska celkového obrazu lze pak zajistit jakous takous objektivitu či alespoň pluralitu pohledů jen zmnožením počtu recenzí, jež o té které inscenaci budou zveřejněny.

Jinak pro recenze a kritiky platí totéž, co pro veřejné diskuse třeba s porotou. Měly by se snažit postihnout to nejpodstatnější, nevyvyšovat se, neironizovat, neznámkovat, nenálepkovat, ale argumenty vysvětlovat, v čem vidím problém, nebýt osobní, nýbrž posuzovat věc samu. Ale také neuhýbat se pravdě, i když nemusí být příjemná a nena-dělá kamarády. Recenze neslouží (neměla by sloužit) prosazování jediného „správného“ názoru, posilování vlastního ega, zvyšování si sebevědomí pisatele, k vyřizování si osobních účtů, ventilování sympatií či antipatií, jako nástroj pomsty ani pochlebování.

Luděk Richter

Recenze a kritiky jsou užitečné a potřebné, ale... Záleží na tom, kdo a proč je napsal. Lze je psát objektivně, pro informaci lidem, kteří třeba zvažují návštěvu divadla a potřebují se dozvědět, na co jdou a co od toho můžou čekat, lze je ale taky psát podle pravidel české politiky: jak bych to dělal já, kdybych to uměl. Taková kritika je víc o autorovi a jeho nenaplněných ambicích, než o díle, o kterém píše.

Jako komediant, posedlý dvacet let divadlem jsem si vždycky nejvíc vážil připomínky od „fachmanů“. Od lidí, kteří sami divadlo dělali, měli víc zkušeností, než já a uměli mluvit o konkrétních složkách inscenace, ne jen o pocitech a zdáních, nebo obecných aspektech výchovy dítěte. Jednou mě moje velká učitelka Zdena Josková vzala po představení na procházku do města. Hodinu se mnou chodila ulicemi města Tábor a rozcupovala mi moji inscenaci na kusy. Kamarádsky, ale tvrdě a nemilosrdně. A každé slovo, které řekla, byla (bohužel) pravda. Já díky tomu pochopil o psaní her, stavbě dramatu a dramaturgii víc, než kdybych přečetl balík teoretických statí, protože jsem ten svůj „kus“ před tím půl roku piloval a pořád jsem nemohl přijít na to, proč nefunguje tak, jak bych si představoval. Pár let potom jsem na jakési národní přehlídce slyšel od jedné z porotkyň: „víš, já nemůžu přesně říct, co mi tam vadilo, ale měla jsem zkrátka takový pocit, jako že mě to úplně neoslovilo ...“ Tehdy jsem si na Zdenino tábořské drancování mého sebevědomí vzpomněl. Kdyby byla na místě oné porotkyně ona, řekla by: „heleď kamaráde, dobrý, ale má to řáký vakle. Tak za prvé...“ ... a následoval by přesný, fundovaný, racionální rozbor, který bych si nejradši nahrál na magnetofonový pásek, ne kvůli téhle inscenaci, tu už nechám být, ale pro příště...

Čtu-li dnes nějaké kritiky a recenze divadel, filmů i jiných druhů umění, v první řadě se dívám, kdo je napsal. Každý má svoje preference a není odborníkem na všechno. Kdyby někdo chtěl od hudebního znalce Smetanova díla, aby napsal recenzi nového alba symphonic-metalové kapely Nightwish, bude s tím úkolem zápasit nejen znalec (bude-li takový blázen a přijme to), ale následně i čtenáři. Máme u nás, bohužel, spoustu kritiků, porotců, odborníků a dokonce i soudních znalců, kteří svá hodnocení píšou na cokoli a „na míru“. Je třeba pochválit, zpropagovat, jde o kamaráda, o někoho, kdo se těší všeobecné oblibě? Nebo je naopak dobré dotýchnout se dehonestovat, napálit, nebo rovnou odstřelit? Není problém... Tak se vám může stát, že jdete na divadlo, které má ohromnou reklamu, hvězdné obsazení a ještě před začátkem se z letáku dozvíte od několika kritiků „zvukných jmen“, že inscenace aspiruje na muzikálový hit desetiletí - a pak se díváte na dramatický paskvil, který nemá hlavu ani patu, doprovázený lacinou hudbou, připomínající Ein Kessel Bunes. A není to jen váš problém, nepřížítel se uprostřed představení ze sálu sami. Ostatní měli jen větší kliku, že seděli u kraje. Ale zkuste v průběhu představení odejít třeba z otáčivého hlediště v Českém Krumlově, to je o zlomenou nohu. Co, proboha, ten Doyle našemu divadlu udělal...

Zdá se mi, že ti, kdo dnes svými recenzemi „formují tvář“ současného umění, se často zcela rozcházejí s míněním publika. Oceňované inscenace i celá oslavovaná divadla zanikají, protože na ně prostě nechodí diváci. Při promítání filmů, vynášených odborníky do nebe a sbírajících ceny na prestižních festivalech, sály zejí prázdnotou a v televizi je neuvídíte vůbec, nebo nejvýš jednou. Žádná stanice takový film nereprizuje, protože v televizi nejde o umění, ale o sledovanost reklamy a nízká sledovanost reklamy znamená, že na všechny ty firmy, firmičky, produkční společnosti a tvůrčí skupiny, které jsou z televize živý, nebudou peníze. Takže jednou toho bylo až dost ...

Je rozdílné mínění publika a uměleckých odborníků zaviněno kulturní nedostatečností obyčejných lidí? Nemyslím. Jsou to často stejní diváci, kteří dokážou ve stoje půl hodiny tleskat po posledních tónech koncertu České filharmonie v nabitě koncertní síni. Janáčkově rozumí a divadlu a filmu ne?

Nechci se rozepisovat o tom, jak jsme se jako kluci na začátku 80. let minulého století snažili proplouvat hranicemi mezi oficiální a neoficiální kulturou v naší zemi a co jsme říkali tehdejšímu socialistickému umění. Jen jsem od té doby citlivý a nedůvěřivý ke všem „společným pravdám“, ať už je hlásá Moskva, Brusel, český mainstream, nebo

někdo, kdo sám sebe prohlašuje za elitu národa. Něco jsem zažil, něco jsem přečetl, něco jsem pochopil, i když mi to trvalo... Proč by mi někdo měl už zase určovat, co je hezké a správné, protože se právě někde dohodlo, že tak je to pro mě nejlepší?

Čtème kritiky a přemýšlejme o nich. Přemýšlejme o nich kriticky.

Mirek Slavík

„Jak bych to dělal (nedělal), kdybych to uměl.“ Tato věta dost často zní z úst tvůrců, kterým je cosi na jejich díle vytýkáno. Znáš ten pocit, kdy nás a naše dílko někdo ztrhá možná víc, než si myslíme, že zasloužíme. Vzpomínám, jak jsem se Chrudimí ploužil a pokoušel se vzpamatovat ze ztrhání našeho „veledíla“. Teprve mnohem, mnohem později jsem si plně uvědomil, že naše „parodie“ Vítězství lásky bylo nepovedenou sračkou.

Proto si myslím (nyní mluvím o amatérském divadle), že je recenze či kritika směřována k výchově a zdokonalování jak hrajícího souboru, tak diváka amatérským divadlem se zabývající. Proto na každé přehlídce jsem vždy četl (téměř výhradně) recenze, kritiky a názory na uvedená představení. I když jsem se někdy s přečteným neshodl, vždy jsem se poučil.

Kdysi, když jsem ještě hojně navštěvoval kina, jsem se často nechával vést kritikou z novin. Později jsem zjistil, že se v názorech (a možná i vkusu) s některými téměř diametrálně rozcháším. Proto jsem pak jejich pochvalu, či odsudek již předem posuzoval obráceně... a po zhlédnutí filmu jsem pak byl často dosti zmatený.

Ostatně zmatený jsem čím dál víc a víc. Dá se tohle vůbec číst?

Josef Brůček

Kritika, recenze - hodnocení a posuzování uměleckých děl. Je nám třeba nebo se bez něj obejdeme? Pojdme začít od umělecké kritiky. Je pro mě v tomto případě pojmem nadřazeným dalším formám posuzování uměleckých děl. Umělecká kritika je jednou ze tří složek vědy o umění. První složka je interpretačně výkladová, druhá je analytická, přičemž obě v odlišných rovinách připravují finální, výslednou složku, již je vlastní kritický soud. Slovo kritika je odvozeno z řeckého krinein, což znamená třídit, rozebírat, rozhodovat, hodnotit. Zkoumá podstatu, původ a společenský charakter umění. Vykládá umělecká díla i společenské jevy v nich obsažené. Stává se tak spolu s uměleckým dílem zprostředkovatelem hodnot.*

Má u nás bohatou historii a dlouholetou tradici. Svými divadelními kritikami byli proslulí výsostní literáti jako Jan Neruda, Jakub Arbes, Karel Sabina nebo Václav Tille, jejichž kritiky se dochovaly a jsou dosud zdrojem historických informací o proměnách umění v čase. Rovněž nelze pominout Jindřicha Vodáka, kterého známe ze vzpomínek pánů V+W, Vladislava Vančuru, Eduarda Basse, A. M. Brousila... ten výčet by byl předlouhý a pravděpodobně dlouho neúplný. Snad ještě zmíním ženy: Zdenka Hásková-Dyková a také Marie Majerová. Z jejich kritik uveřejňovaných v časopisech byla znát kromě literární dovednosti také zkušenost a schopnost ovlivnit pohled veřejnosti na posuzované dílo. Za první republiky byli uctívány i obávanými odborníky, kteří přinášeli zvěsti o aktuální divadelní či literární tvorbě. Do značné míry byly jejich kritiky pomocí pro tvůrce, protože byli zváni na premiéry představení profesionálních divadelních scén. Kritiky otištěné v proslulém a někdy také nejčtenějším tisku byly doporučením pro obec divadelních návštěvníků. Doba, v níž slavní divadelní kritici žili, byla nakloněna umělecké kritice. Tvůrci se zajímali o to, jak jejich dílo kritika vnímá a reflektuje. Prostřednictvím svých analýz byli kritici schopni zprostředkovávat široké veřejnosti hodnoty a ovlivňovat hodnotový žebříček zejména mladé generace.

To se samozřejmě změnilo po únoru 1948, kdy umělecká kritika podléhala cenzuře a byla povinná sloužit, stejně jako divadlo, literatura či film, tehdejšímu vládcům. Směla ovlivňovat hodnotové žebříčky široké veřejnosti dle přání či příkazů jedné strany. Jediným oprávněným a posléze i uznávaným uměleckým stylem byl socialistický realizmus. Umělci, kritizující nešvary doby byli umlčeni a zůstali jen ti, kteří byli ochotni zaprodat své schopnosti režimu. Samozřejmě, že se objevovala nová jména rozumně a věcně správně uvažujících literárních kritiků, ale stačilo jen málo, aby se režimu znelíbili a byli „odstaveni“.

Ti prvorepublikoví kritici to možná měli o něco jednodušší v tom, že tehdejší umění ať už literární či divadelní, ctilo základní pravidla konkrétního uměleckého stylu. Jejich současní následovníci to mají v postmoderním světě složitější. Za prvé málokoho z tvůrců zajímá, co míní o jejich díle umělecká kritika. Za druhé postmoderní umění reflektuje dobu, ale přecasto nectí ani sobě zvolený styl. A konečně za třetí, doba relativizující dřívější ceněné hodnoty sama jakoby postrádala schopnost či ochotu skutečné hodnoty zprostředkovávat.

Recenze, to je dnes frekventované slovo. Hledáme recenze na nejrůznější výrobky, cestovní agentury, zážitkové programy ... To jsou uživatelské recenze, které bych možná radši označila jako reference a věnovala se recenzím a kritikám uměleckých děl. Především divadla, i když jistě nejen já čtu také recenze na knihy, výstavy a filmová představení. Cíleně vyhledávám recenze zhruba ze dvou důvodů. První je asi jasný, protože nabídka kulturních akcí i knih je ohromná, v recenzích hledám oporu pro výběr. Daří se mi tak například nakupovat knihy pro má vnoučata, neboť knihy, které oslovovaly mě, jako školačku jim říkají málo nebo nic. Druhý důvod je jistě srovnání. Přečtu si recenzi, abych zjistila, zda si publicista - recenzent odborník a profesionál, myslí o uměleckém díle zhruba to, co já divák. Uvedu příklad: Mirka Spáčilová napíše velmi fundovanou recenzi na televizní seriál, jehož první díl jsem po zhlédnutí prvních dvaceti minut vypnula a šla žehlit anžto je to činnost zábavnější. Po přečtení recenze zmíněné odbornice zajásám a vím jistě, že jsem nechybila, protože celý seriál shrnut do několika slov je nuda, nuda, šed, šed. Tato dáma už mi ušetřila spoustu času, když jsem nemohla odolat pnutí jít do kina na nový film. Vyhledala jsem její recenzi a pnutí nepodlehla.

Co tedy vlastně recenze jsou? Slovo samo je původu latinského. Re censeo znamená znovu posoudit, zhodnotit. Jde o písemné zhodnocení uměleckých nebo vědeckých děl, které je určeno k publikování. Jde o publicistický žánr seznamující širokou veřejnost podrobně s kulturním děním. Nalézáme tu tedy mnoho společného s uměleckou kritikou. Jen recenze je možná žánr každodenní, zatímco literární kritika se dnes stala žánrem nejen uměleckým, ale i svátečním. Kromě knih a filmů nalezneme v tisku a časopisech recenze na výstavy, koncerty, CD... Některé recenze věcně hodnotí, v jiných najdeme stopy nejrůznějších jízlivostí. Příkladem takového recenzenta hudby je pro mě Jan Rejžek a nepopírám, že se u jeho recenzí bavím.

Divadelní recenze dnes reflektují představení velkého množství divadelní produkce ať profesionální či amatérské. Samozřejmě, že předpokladem k napsání recenze je osobní zkušenost s dílem, které chceme hodnotit.

A abychom nechodili daleko, pojďme se zabývat recenzí divadelní tvorby pro děti. Může nám posloužit při výběru vhodného představení pro naše potomky či pro naše svěřence v mateřských i základních školách. Málokdo dnes má dost času, aby předem navštívil divadelní představení, které by chtěl nabídnout dětem. Abychom se v hledišti divadla nedivili, kde jsme se to octli a děti nám napříště návštěvu divadla neodmítly, lze využít hodnocení odborníků. Řada divadel dnes na svých internetových stránkách

nabízí několik recenzí renomovaných divadelních recenzentů k jejich představením. Uvěřejňují často recenze kladně vyznívající, proto je užitečné, přečíst jich více. Při hledání hotelu také pročtete spoustu textu, proč tedy ne při hledání zajímavého divadelního představení pro potomky. Máte tak příležitost ujasnit si, zda je právě tato inscenace něčím, co vzhledem k věkovým zvláštěm a zkušenostem vašich svěřenců hledáte. Přesto nevhodná volba titulu bývá důvodem neúspěchu.

Pro ředitele mateřských i základních škol mohou být recenze pravým požehnáním. Mnoho let nařikají, že jsou od začátku roku zavaleni nabídkami nejrůznějších agentur, statutárních divadel i jednotlivců, kteří chtějí právě jejich škole nabídnout svá představení. Nerozhodnost spolu s frekventovanou frází, že ve škole se má především učit, nic neřeší a navíc usvědčuje dotyčného z pochybností o výchovné i vzdělávací funkci divadla. Nadšenci z řad učitelek a učitelů by dokonce mohli pomáhat vytvářet databázi kvalitních inscenací pro děti, o jakou se už sdružení Dobré divadlo dětem prostřednictvím Čtvrtletníků mnoho let snaží. Každý z pedagogů je schopen vytvořit pro kolegy i širší veřejnost recenzi, v níž by popsal představení, jež s dětmi navštívil. Zmínil by, co od něj očekával, co na jevišti viděl a jestli se očekávání naplnila. V závěru pak už jen stačí doporučení či nedoporučení konkrétního jevištního tvaru dětským divákům.

Recenze může pomáhat i tvůrcům, pokud jsou ochotni recenzentům naslouchat a neztrácejí chuť hledat pro dětského diváka neotřelý a přesto srozumitelný způsob divadelního sdělení.

Jitka Fojtíková

* Hauserová, Sabina. Semestrální práce na téma Umělecká kritika. Brno: Masarykova Univerzita, 2012.

K čemu jsou, mohly či měly by být recenze a kritiky? Pro mě by měly být nastaveným zrcadlem, které poví, jak moc jsem se mýlil. Předpokladem ovšem je, že recenzent toho ví o divadle víc, než já. A to není zase tak velký požadavek, že jo. Pokud je z opačného břehu, co se dá dělat. I takoví se najdou. Pak je to humor, ale ne moc k popukání.

Komu jsou, mohly nebo měly by být určeny? Nám, kteří jsme divadlo zahráli. Pokud jsme čtenáři, tak slouží k informaci, čemu se vyhnout. Nejlepší je znát recenzenta. Pak, pokud chválí, neváháme...

Čteš je? Pokud se týkají nás, tak samozřejmě ano. Pokud někoho jiného, tak pokud na ně náhodou narazím. Když jsem recenzované divadlo shodou okolností viděl taky, tak mě zajímá, jaký na to má názor někdo jiný. Pokud je recenzentem pan profesor Císař a já to vidím jinak, tak se nad sebou zamýšlím. Ovšem mírně.

Jaké mám nejraději? Když to napíše někdo hodně chytřej a je to o nás.

Jak by měla dobrá recenze vypadat? V tuhle chvíli bych si dovolil přemýšlet jenom o recenzích na amatérskou tvorbu. A zase - ať je píší ti, kteří mají vzdělání a zkušenost. Ale v tomto punktu i zkušenost s amatérským divadlem. Ta zkušenost je velmi užitečná. Pokud ji člověk má, tak se snáz vyhne tomu, že ublíží. Samozřejmě je potřeba najít, co není v pořádku, aby člověk pro příště věděl kudy ne, ale je třeba najít něco, byť by toho nebylo moc, co se alespoň trochu povedlo. Aby člověk neztratil víru, že to co dělá má smysl a neztratil chuť hledat cestu, jak líp, a zhrzen neopustil řady nás loutkářů amatérů, neboť to by byla věčná škoda. Pro něj, pro české amatérské divadlo a konec konců i pro svět, který je tak krásný. Dosud.

Karel Šefrna

Divadelní kritika je ošemetná věc, protože divadlo pracuje s časem teď a tady. To dvojnásob platí pro divadlo s dětmi. Jedno představení může být vynikající a příští to-tální propadák. Dvě recenze téhož představení mohou být dvě naprosto rozdílné věci. A nevypovídá to vůbec o ničem, jen o pohybu a dynamice momentální chvíle na jevišti. V tom je to krásné a ošemetné zároveň. Takže recenze dětských divadel beru s velkou rezervou.

A u dospělých? Nemám ráda recenze, ve kterých si kritici masírují svého egouška a víc než o inscenaci píší sami o sobě a libují si v pocitu své chytrosti a neomylnosti. Nemám ráda, když je v kritice cílená provokace, zloba, zášť a skryté osobní vyřizování účtů. To se pozná. Takové kritiky nečtu.

Dobrá recenze je podle mého kritika věcná, která popisuje nejen slabá místa, ale rovným dílem i klady inscenace. Dobrá kritika nemá vzít chuť tvůrcům, ale spíše je nasměrovat dobrým směrem. Odhaluje mnohovrstevnatost tématu, ale i úskalí zvolených prostředků. Dobrá kritika pomáhá čtenářům zorientovat se.

Aby bylo jasno: recenze čtu. Přes dvacet let dělám dramaturgii dětských pořadů v divadle Trám ve Svitavách a recenze potřebuji. Aspoň občas. Většinu vybraných inscenací vidím osobně, u ostatních dám na doporučení kamarádů a známých nebo dobré kritiky a recenze v časopisech a na netu. A u nových inscenací bez recenzí vsadím na znalost a kvalitu souboru. Někdy je to sázka do loterie, ale to k divadlu taky patří.

Jana Mandlová

PS: osobně kritiky nepíšu nebo velmi nerada. Za prvé: vím, kolik práce a úsilí je na každou inscenaci potřeba a ublížit se dá tak lehce. Za druhé: jsem velmi emotivní, tudíž neobjektivní, a stejně tak i moje recenze. (Ale naštvaná být umím, to když cítím, že představení někdo odflákl, jen to umně maskuje. Všechny ostatní nedokonalosti ráda odpouštím...) To je tedy i moje výmluva a odpověď, proč se do recenzí nehnu.

Recenze a kritiky, zdá se mi, nejsou synonyma.

Recenze dle mého slouží jako rychlá orientace v díle, které ta či jiná instituce nebo soubor, či umělec sólista, nabízí. Měla by být nezávislá a do určité míry by měla dílo popularizovat, avšak na odborné úrovni a v daném slohovém útvaru.

Kritika v sobě nese odborný rozbor a hodnocení díla, které lze sepsat i v delším časovém odstupu. Kritika by měla být zasazena do širšího kontextu než recenze.

Recenze i kritiky čtu i poslouchám (většinou na rozhlasové stanici Vltava) a mám ráda takové, ve kterých je znát úcta k autorovi díla společně s odborným posouzením obsahujícím mj. například výtku, radu nebo pochvalu. Mám hodně ráda, pokud se zde objeví neotřelý slovník, výstižné metafor, když je znát odborné zázemí kritika, který dílo posuzuje, když občas probleskne humor, ale též se objeví laskavost. Když je znát odvaha říci pravdu a když je znát, že si autor kritiky neleští své ego.

Zdá se mi zajímavé, že synonyma ke slovu kritika mají negativní charakter jako například pranýřovat nebo ztrhat. Což jaksí jasně vyjadřuje jak obávaná je to činnost. Myslím, že kromě odborného studia jak správně kritizovat, by k tomuto studiu mělo příslušet jak vznášet kritiku bez pokusění uplatnit nad kritizovaným moc. Kritizovaný by na druhou stranu měl umět kritiku snést beze strachu, ani jeho ego by se v přijímání kritiky nemělo pokud možno vyskytnout. Je to však asi ideál nastiňující cestu nebo směr. Možná by stálo za to vymyslet pro slovo kritika jiné synonymum nebo dokonce začít používat jiný výraz...(?)

Bohumila Plesníková

Občas si s chutí přečtu povídání o něčem, co jsem nezhlédla, čemu jsem nebyla přítomna. To ovšem většinou recenze není, to je spíš sdělení, že to existuje. Recenzi bych viděla jako laskavou a moudrou dámu, která má vytříbený vkus a názor na dané dílo. Podložený znalostí oboru a schopností sdělovat své myšlenky srozumitelně. Předpokládám proto, že by měla být dost inteligentní a zároveň mít cit i laskavost a úctu před vytvořeným dílem. I tím nezdařeným. Možná, že mě tak může navést k něčemu, co já sama ani nejsem schopna vidět. A nebo naopak s jejím názorem nemusím souhlasit, pokud dílo shlednu. Pokud se vůbec k názoru dopracuji: udělat si názor a vystihnout „jádro pudla“ v tom dobrém i v tom špatném, bez zbytečných řečí kolem, není až zas tak jednoduchá záležitost. A ještě ke všemu, aby pochopili ti druzí, jak to myslím.

Recenzi čtu ráda, ale rozhodně nejsem ten člověk, který by se do jejich psaní nějak zvlášť pouštěl. Proto jsem ráda, že existují jiní, které to baví a jsou toho mocni.

Mirka Vydrová

t. č. BABIČKA

Můj příspěvek je tentokrát věnován knihám o půvabech češtiny. Vnučka Dorotka dostala krásnou knihu „Levou zadní“. Autorkou i ilustrátorkou je grafička Mariana Tutšchová (nyní Hlubiňáková). Vybírám z anotace:

Hořeli jste někdy nedočkavostí? Dali jste si do trumpety? Šplouchá někomu na maják? Musíte už na kutě? Je něco na draka? Co znamenají tahle zvláště znějící slovní spojení, kterým se odborně říká idiomy nebo frazémy, se dozvíte v této obrázkové knize pro zvědavé čtenáře. Poutavým příběhem vás provede bílý králík s černými oušky a jeho přátelé. A že se něco dozvíte, na to vemte jed!

Bílý králík Bobeš se našťěstí ve skutečnosti jmenuje Lancelot. Je to hrdina a nemusíme se o něho bát. Kniha je idiomů plná, je vždy uveden velkými písmeny a malými písmeny srozumitelně vysvětlen. Např. vrtat hlavou - stále přemýšlet o jedné věci, nevědět si s ní rady.

Idiom je ustálený víceslovný výraz či frazém, jehož význam nelze odvodit z běžných významů slov, z nichž se skládá. Například význam idiomu „ztratit hlavu“ nesouvisí s běžným významem slova hlava, „nechat na holičkách“ obsahuje slovo, které se jinak v jazyce nepoužívá. (Wikipedie)

Někdy jde o metaforu, často jsou použita zastaralá nebo cizí slova, schválně se podívejte třeba na ten výraz „nechat na holičkách“.

Vzpomněla jsem si na další knihu o krásách češtiny: Dech, duch a duše češtiny od Pavly Loucké. Zrovna ji nemám doma, tak jsem si půjčila recenzi od Petra Kovaříka.

Čím dýchá čeština, aby neztratila ducha

Autorka se zabývá se vznikem lidových rčení či jmen, pojmenováními starých řemesel, ale také problematikou současné češtiny. A pro zvláště hravé čtenáře připojila na závěr několik her - s asociacemi, s příslovími, s lidovým rčením, s počtem slabik, s čárkou, s mudrcem, na zvířecí počty. Hravost knihy podtrhují i rozmarné ilustrace Zdeňka Mézla, které nejednou vtipně dokreslují témata kapitol.

Zajímavý je výlet do angličtiny, která má idiomy nám ne vždy pochopitelné.

Tomáš Hrách: Sbíрка anglických idiomů a slangu. Z anotace: Vynikající překladatel z angličtiny Tomáš Hrách sbíral od šestnácti let místo odznaků a známek anglické idiomy a slangové výrazy. Nejdříve to dělal jen tak ze zájmu a posléze z potřeby. Výra-

zů přibývalo a sám se k nim při předkládání stále vracel jako do slovníku. Napadlo ho, se o svoji sbírku podělit se všemi, kdo anglický jazyk studují, používají při práci či jim hovoří. Není to odborná publikace, jde o příručku, jež vznikla z nadšení a při práci na řadě překladů. Samozřejmě si nečiní nárok na úplnost a či důsledné sledování idiomů či slangových výrazů v určité oblasti a není příručkou akademickou. Je záživnou snůškou, všehochutí a směsicí jazykových termínů (je tam 4300 hesel) z americké, britské i australské angličtiny, zahrnuje výrazy obecného, černošského, zločineckého, narkomanského, policejního, veršovaného, vojenského a školního slangu a výrazy vulgární.

Letos to bude už devět let od smrti Tomáše Hrácha. Bylo mu 33 let a je to pro nás, kteří čteme jen česky, velká ztráta.

Ještě bych ráda upozornila na Deník dětské scény. V posledních letech se redaktori věnují v Koutku slovní archeologie starším a méně používaným českým slovům. V roce 2018 přibyl i Koutek slovní novologie.

Abych také přidala něco, co jsem nikde neopsala. Slyšela jsem, že úsloví Zlom vaz! je vlastně magické. Slyší to ďábel a řekne si, tady nemusím být, tady už někdo škodí. Jen nesmíte poděkovat. To by ďábel zase zbystřil a dal by se do zlého díla. V anglicky mluvících zemích je magická formule mírnější. Break a leg!

Jarmila Doležalová

PĚT MIDIRECENZÍ NA KONEC

DIVADLO PETRA BEZRUČE Ostrava: #nejsemrasista_ale (autor: Braňo Holiček a kol., režie: B. Holiček)

Čtyři mladí muži a jedna žena se už při příchodu diváků povalují na pláži, střídavě vysmátí a vyděšení z toho, co vidí na svých velmi chytrých mobilech z facebookových zpráv, které si v kruhu jako ozvěnu vzájemně přeposílají a utvrzují se tak v jejich „realnosti“ - dokud neztratí signál. Pak už jen marně hledají heslo k pravdě.

Čas od času jim moře, promítnuté na celém zadním prospektu, do nějž se jim vstoupit moc nechce, vyšplouchne k nohám tu kelímek „tradičního pomazánkového“ (más-la?), tu krabičku s léky proti ptačí chřipce, tu prázdnou pet láhev... - tak, jako jim jejich mobily tu nahodile, tu záměrně přinášejí informace i dezinformace.

Každá z těch věcí je pro ně jen záminkou k nekonečným dohadům o tom, co je ta věc zač, zda je dobrá či špatná, nahodilá nebo podvržená, pravá či falešná. Venkonceť však nejde ani o onu věc samu, ta je jen záminkou k potvrzování si vlastní „pravdy“ a vyvracení „pravdy“ těch druhých, o prosazení vlastního názoru proti jakýmsi „faktům“, o sofistiku a demagogii, zpochybňování všeho na světě. Tématem jsou nesmysly, fámy, lži, podvrhy, hoaxy, fake-news, o něž a pro něž jsou schopni do krve se pohádat i pomlátit.

Nakonec moře vyvrhne mrtvého malého chlapce a zase je o co se přít: je-li mrtvý, nebo ne, je-li pravý, nebo je to figurína, připlul-li jen tak, nebo ho někdo podstrčil, leží-li přirozeně, nebo je naaranžovaný, mohl-li ho přinést příboj, nebo ho tam někdo podstrčil, má-li nás dojímat, nebo rozčilovat... Pořád je na čem si dokazovat svou pravdu...

Až konečně signál naskočí, heslo je nalezeno a z mobilů se valí názory podepsaných i anonymních mudrlantů - našich spoluobčanů. Kdo má pravdu, se v téhle smutné ironické grotesce nedovíme. Snad rozum - kdyby byl používán k myšlení.

Je to inscenace vtipná i mrazivá, dobře vymyšlená a dobře zahraná. Jen onen čas od času přicházející pán s reklamami a poučkami je z poněkud lacinější komedie. (LR)

DIVADLO ROZMANITOSTÍ Most: Bez keců a bez autorit! (autor a režie: Jiří Ondra)

Vlevo i vpravo koutky hudebních nástrojů, bokem meotar a uprostřed v pozadí panel, na něž se bude vzápětí tu psát, tu promítat, k tomu nevysoký praktikábl, dveře s mléčným sklem, sem tam pár židlí, stoleček, nějaká ta láhev... Hraje se herecky s výraznou účastí hudby a dynamické scénografie.

U mikrofonu s kytarou zpruzený mládenec Brian, našťvaný na... ..asi na celý svět, nejspíš hlavně na ty kecy a autority v názvu. A tak utíká - z domova, ze školy, kamkoli...

Přiznám se, že mi název už dopředu připadá poněkud populisticky podbízáivý - kdo z mladých má rád „kecy a autority“, že? Ale já bych ty „kecy a autority“ chtěl slyšet a vidět, abych mohl věřit víc než pouhému označení. Stejně nadbíhavé a ne vždy funkčně zdůvodněné jsou vulgarity a silácká jevištní gesta. Nejsem „zaprděný stařík“, který nesnese ostřejší slovo. Nemám nic proti sprostému slovu, je-li nutné, přesné a funkční - což není případ třeba Brianovy odpovědi „Hovno - krávo“ na zmínku o jeho nepřilíš impozantním běhu.

Siláctví slov a gest svou vnějškovou okázalostí leckdy překrývá, o čem se vlastně hraje. Odpoví-li režisér při následné diskusi na dotaz z publika, že o rozhodnutí, měli bychom to poznat z inscenace: z toho před čím konkrétně Brian utíká, s jakými alternativami se setkává - a pak by i ta dívka jistě pochopila, pro co a proč se rozhodl. Salingerovo Kdo chytá v žitě, jež je východiskem inscenace je o vzpouře a hledání, jež je téměř podstatou pubescence. Ale přece jen by stálo za to konkrétněji naznačit, v čem ta nesnesitelná hrůza světa spočívá; to, že mu vyprávějí, jak se narodil a vyrůstal, jako důvod moc přesvědčivě nezní - natož aby to bylo vidět. Režisér by nám měl posloupností a akcentací tematizovaných dějových faktů alespoň naznačit spojitost motivací a činů jednotlivých postav.

Inscenace vznikala na principech autorského divadla, kdy se všichni inscenátoři podíleli na jejím tvaru - volbě a podobě situací i dialogů... Herectví samo je však spíše interpretační: herci nevypovídají hrou o svém pohledu na postavu, ale hrají onu postavu, snaží se jí vytvořit tak, jak „existuje“ nezávisle na nich, mimo ně.

Bez keců a autorit je sympatická autorská inscenace, na níž je vidět, že inscenátorem o něco jde - což je zásadní kvalita sine qua non. Teď je ještě třeba dramaturgicky a režijně hierarchizovat jednotlivá dějová fakta dle jejich významu pro téma.(LR)

DIVADLO V DLOUHÉ Praha: Romeo, Julie a tma (autor: Jiří Otčenášek, režie: Hana Burešová)

Maturant Pavel osloví v parku mladičkou plačící židovku s kuffíkem, která se rozhodla nenastoupit do transportu, ukryje ji v nepoužívaném kumbálku domu, kde bydlí, zamilují se, jenže nazítří se odehraje atentát na Heydricha, tíseň, strach a teror se násobí, nedaleko nacisté dobývají úkryt parašutistů...

Původní dramaturgie novely autorovým synem, dramaturgem Štěpánem Otčenáškem a jeho ženou, režisérkou Hanou Burešovou se odehrává na jediné neměnné scéně, jíž dominuje uprostřed stojící postel, doplněná v popředí vlevo náznakem domácnosti Pavlovy rodiny, vpravo krejčovské dílny jeho otce, v pozadí se zavěšenými panely, jimiž se otvírá či zavírá vnější svět v pozadí. Strohá postel evokuje situaci holého přežívání v kleci, ale ve spojení s dvojicí mladých milenců vnáší chtě nechtě i význam sexuální, jenž je však budován sotva letmo a ani předfinální završení vztahu není tak silné, aby tuto asociaci oprávněnila.

Inscenace je vedena ve dvou polohách: v podstatě psychorealistickým herectvím titulní dvojice a jejího nejbližšího okolí a vedle toho silně stylizovanými pohybovými

zvukovými obrazy vnějšího světa a atmosféry doby: fázovanými pohyby siluet v pozadí, štronzy, promítanými fotografiemi dokumentů či města nebo hlášením mětského rozhlasu během heydrichiády... Obě roviny však nesrůstají do jediného působivého proudu, spíš leží nesyntetizovány vedle sebe. Závěr v podobě epického převyprávění útěku Ester z úkrytu do probíhajícího dobývání cyrilometodějského kostela je nepřipravený a ve výsledku nevyznívá dostatečně působivě. Oba protagonisté podávají slušný herecký výkon přesto celek vyznívá, jakoby jen převyprávěli děj.

Inscenace zajímavě dokumentuje tísnivost doby, kontrastující s přirozenými city ústřední dvojice, i různorodou reakci společnosti na ni: od zneužití situace k vlastnímu vzestupu, přes zbabělost, vedoucí až ke kolaboraci, přizpůsobivost, tichou rezistenci až po neokázalou statečnost zdánlivě zbabělého Pavlova otce. Podařilo se vytvořit solidní inscenaci, nabízející mladým lidem informaci o hrůzách a zrůdnosti doby kasující lidi podle rasy, náboženství nebo čehokoli jiného na látku, která by jim měla být blízká. (LR)

DÍVČÍ SPOLEK APATÉ SL. APFELSTEINOVÉ, BRUŠVITSKÉ, POSPÍŠILOVÉ A WALTROVÉ Praha: **Dům v jabloních** (autoři: Lukáš Brychta, Kateřina Součková, Štěpán Tretiag, režie: L. Brychta, Š. Tretiag)

Předem vyzváni k dobovému oblečení ocitáme se na vernisáži v pozoruhodné Winternitzově vile architekta Loose, mezi prvorepublikovou honorací. Sluhou-zahradníkem je nám nabídnuta sklenka a můžeme si prohlédnout dům. Čtyři výše uvedené dámy se dohodnou na organizaci, jsme přivítáni, ale cosi drhne: již při prohlídce nádherného domu jsme si všimli, že podstavec pro nejvýznamnější exponát - Dům v jabloních - je prázdný, a teď to prosakuje i z drobných poznámek čtveřice dam. Ale kolování po domě pokračuje.

Nejpozoruhodnější na inscenaci je organizování jejího průběhu. Dobné situace se odehrávají mezi návštěvníky souběžně na mnoha místech domu a záleží na každém divákovi, zda zvolí strategii zůstat na jediném místě a počkat, co k němu doputuje, či pobíhat po domě za jednotlivými aktéry. Úžasně je, že celá nekoordinovatelná mašinerie funguje, nikdy nezůstane hluché prázdno a vše se čas od času na chvíli sejde v hlavní hale u klíčových momentů.

Za těchto okolností každému nutně něco uteče, nemůžeme očekávat jednotnou a celistvou informaci a ocitáme se skutečně v situaci návštěvníka, který tu a tam zaslechne či zpozoruje úryvek nějakého rozhovoru, výjevu, setkání, střetu, z nichž si dává dohromady, jaké vztahy tu panují a oč asi běží.

Látkou se stává rozkrývání spletité sítě vztahů sedmi obyvatel a návštěvníků domu a hnací silou detektivní zápletky zmizení plastiky, která měla být vrcholem vernisáže. Na počátku vše vypadá souladně, elegantně, na vysoké úrovni, postupně se však objevují a projevují spodní proudy napětí, animozit, střetů a fasáda distinktuovanosti praská.

Problémem je závěr: detektivní zápletky vyřešena není, neboť doznání Lídy Pospíšilové je zjevně vymyšlené. Hned po něm se rozdělíme dle vlastního výběru a vyslechne jeden z nahraných epilogů jedné ze sedmi postav. Vzhledem k dosavadnímu průběhu jsem ochoten přijmout, že uslyším jen jeden - dílčí, osobní, subjektivní pohled či vysvětlení zápletky ve vidění vybrané postavy. Jenže ten můj v maličké místnosti s hlasitým zvukem, tříštícím se o stěny, mi zůstal zcela nesrozumitelný, a dle informací diváků z jiných míst se „rozhrěšení“ rovněž nekonalo. Pozoruhodný zážitek tak nedochází vyvrcholení. Přesto díky za objevný princip. (LR)

MĚSTSKÉ DIVADLO Most: Homevideo (autoři: Jan Braren, Can Fischer, režie:

Adam Doležal)

Nejprve z ruky zabírané sekvence videozáběrů mladých na skateboardech i bez nich, ale vždy s nezbytnými mobily v rukou, pak reflektory nasvítí velkou U-rampu přes celou šíři scény a uprostřed patnácti šestnáctiletého Jakoba s notebookem. Není to daň módní multimediálnosti, nýbrž určení hlavního hybatele a tématu zápletky - kyberšikany. Do Hannah zamilovaný Jakob se natočí v choulostivé situaci - při onanování a jeho „kamarádi“ záběrů využijí k vydírání i zastrahování, které naruší jeho rozvíjející se milostný vztah i celý život.

Inscenace je vesměs mladými herci dobře a naplno zahraná (snad jen pubertácké manýry Hannah jsou poněkud klišovitě), jak řečeno, spojení s filmovými dotáčkami i s promítanou esemeskovou komunikací je funkční, podobně, jako scéna (pravda: „skejtáctví“ U-rampou implikované nehraje v inscenaci žádnou roli krom věkového zařazení), hudební složka je dynamická a stylově patřičná a hra sama (jakkoli působí svou přímočarostí a skrytou nabádavostí poněkud à la these) je svým tématem pro cílovou věkovou adresu zjevně aktuální a poutavá.

Leccos lze předloze a s ní i inscenaci vyčítat: nejasné, nevypracované vztahy v školní partě, nadbytečná a nedořešená vedlejší témata rozcházejících se rodičů a matčiny právě objevené lesbické orientace, které nemají k hlavnímu tématu funkční vztah a zůstávají nijak neřešené, a zejména závěr, v němž se vše zklidní jako v klasické peripetii, slibující řešení, ale pak bez jakéhokoli vnějšího podnětu, jen jakoby setrvačností skončí tragickou katastrofou.

Inscenace míří k těm, o nichž se hraje - k teenagerům kolem patnácti let. Hrát pro věk „13+“ není snadné. Jsou netrpěliví při delších řečech, bouřlivě až hystericky reagují na každý vypjatější erotický, natož sexuální motiv - už sundat si tričko, natož kalhoty, či dát si pusku, natož onanovat, či přiznat se k lesbické přítelkyni vyvolá salvy smíchu. Ale na druhé straně jsou schopni citlivě a napjatě vnímat - což je nutno přiznat k chvále inscenace. Jestliže se však smějí, když se schyluje k Jakobově závěrečné sebevraždě, není to jen vyrovnávání se s choulostivým dějovým faktem, ale spíš doklad toho, že není úplně uspokojivě připravena půda pro tragické finále. Přesto se sympaticky odvažná a otevřená inscenace zdá být svým divákům blízká. (LR)

AUTOŘI PŘÍSPĚVKŮ:

JB - Josef BRŮČEK, loutkář, Sudoměřice u Bechyně

JD - Jarmila DOLEŽALOVÁ, absolventka KVD DAMU, lektorka dramatické výchovy, Brno

JF - Jitka FOJTÍKOVÁ, absolventka PedF UK, emeritní učitelka, Humpolec

JMn - Jana MANDLOVÁ, absolventka KVD DAMU, učitelka Dramatické školičky, Svitavy

BP - Bohumila PLESNÍKOVÁ, absolventka KVD DAMU Praha, učitelka LDO ZUŠ, Branky na Moravě

LR - Luděk RICHTER, absolvent FF UK a DAMU, režisér, divadelní teoretik, Praha

MS - Miroslav SLAVÍK, absolvent KVD DAMU Praha, scénárista, režisér, Zlív

KŠ - Karel ŠEFRNA, loutkář, Svitavy

BŠ - Blanka ŠEFRNOVÁ, učitelka hudby ZUŠ, loutkářka, Svitavy

MV - Mirka VYDROVÁ, absolventka DAMU, loutkářka, Praha